

ЎҚУВЧИ-ЁШЛАРНИ ИЖТИМОЙЛАШУВИДА БЎЛАЖАК ФУҚАРОЛАРНИ ВАТАНПАРВАРЛИК РУҲИДА ТАРБИЯЛАШ МЕХАНИЗМЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ ИЛМИЙ- НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ

Қулматов Норқобил Эшмаматович

Самарқанд давлат ветеринария медицинаси, чорвачилик ва биотехнологиялар университетининг Тошкент филиали, катта ўқитувчи, ёшлар масалалари ва маънавий-маърифий ишлар бўйича декан ўринбосари
norqobui65@mail.ru

Эшмуродов Сухробжон Турсоатович

Самарқанд давлат ветеринария медицинаси, чорвачилик ва биотехнологиялар университетининг Тошкент филиали, катта ўқитувчи, ёшлар масалалари ва маънавий-маърифий ишлар бўйича декан ўринбосари
SuhrobEshmurodov@mail.ru

“Инсонларнинг онги тафаккури, дунёқарашини ўзгартириши, маънавий савиясини юксалтириши воситаси –бу китоб. Китобсиз тараккиётга, юксак маънавиятга эришиб бўлмайди. Китоб ўқимаган инсоннинг ҳам, миллатнинг ҳам келажаги йўқ.”

Шавкат Мирзиёев.

Аннотация: Ушбу мақоланинг мазмунида мамлакатимиз таълим-тарбия тизимида илм-фаннинг ривожланиши асосида ўқувчи ёшларни ижтимоийлашувида бўлажак фуқароларни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш механизмларини такомиллаштиришнинг самарали ва таъсирчан усуллари баён этилади.

Калит сўзлар: Ўқувчи ёшлар, таълим-тарбия, фуқаро, ватан. ватанпарвар, ватанпарварлик, қадрият, миллий қадрият, диний қадрият, умуминсонийлик.

НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕХАНИЗМОВ ВОСПИТАНИЯ БУДУЩИХ ГРАЖДАН В ДУХЕ ПАТРИОТИЗМА В СОЦИАЛИЗАЦИИ МОЛОДЕЖИ

Аннотация: В содержании данной статьи описаны эффективные и действенные методы совершенствования механизмов воспитания будущих граждан в духе патриотизма при социализации студенческой молодежи на основе развития науки в образовательной системе нашей страны.

Ключевые слова: Студенты, молодежь, образование, гражданин, страна, патриотизм, патриотизм, ценность, национальная ценность, религиозная ценность, универсальность.

SCIENTIFIC AND THEORETICAL BASIS OF IMPROVING MECHANISMS OF EDUCATION OF FUTURE CITIZENS IN THE SPIRIT OF PATRIOTISM IN THE SOCIALIZATION OF YOUTH

Annotation: In the content of this article, effective and effective methods of improving the mechanisms of educating future citizens in the spirit of patriotism in the socialization of young students based on the development of science in the educational system of our country are described.

Key words: Students, youth, education, citizen, country, patriotism, patriotism, value, national value, religious value, universality.

Тадқиқот ишининг долзарблиги: Ўзининг сиёсий мустақиллигига эришиш бахтига муяссар бўлган янгиланаётган Ўзбекистон Республикасида глобаллашув жараёнлари шиддат билан ривожланиб бораётган бугунги кунда, юртимизда амалга оширилаётган ижтимоий, иқтисодий, тарихий ва маънавий ўзгаришлар, халқимизнинг миллий-маънавий ва диний қадриятлари ва ўзлигини англашга бўлган қизиқиши, айниқса мактаб ўқувчи ёшларимизнинг ижтимоийлашувида, бўлажак фуқароларимизнинг онги ва тафаккурида миллий ва умуминсоний қадриятлар асосида ватанпарварлик ҳис-туйғуларини шакллантиришга бўлган эҳтиёж бугунги куннинг энг долзарб вазифаларидан бир бўлиб қолмоқда.

Кўп асрлик миллий давлатчилик тарихига эга бўлган ўзбек халқи учун 1991 йилнинг 1 сентябрь куни оламшумил тарихий аҳамиятга эга бўлган унитилмас кун бўлиб, тарих зарварақларига олтин харфлар билан ёзилди. Чунки ўзбек халқининг қарийиб бир ярим асрлик орзу-умидлари шу тарихий кунда рўёбга чиқиб, миллий маънавий мустақиллик эълон қилинди. Мустақиллик бизни мустабид ва мафқуралашган тузум кишанларидан озод қилди, ўз миллий маданияти ва миллий анъаналарини, миллий қадриятлари ва кадр-қимматини, дини ва эътиқодини, она тили ва миллий маънавиятини қайта тиклаш имконини

берди. Ўз даврида Ўзбекистон Республикасининг биринчи Президенти И.А.Каримов республикамиз мустақиллигининг тўққиз йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги табрик сўзида таъкидлаганидек: “...тўққиз йил муқаддам халқимизнинг букилмас иродасига суяниб, асрлар бўйи давом этган қулик ва қарамлик занжирдан озод бўлиб, ўз тақдиримизни ўз кўлимизга олдик. Ўз кадр-кимматимиз, миллий давлатчилигимиз, маданиятимизни, муқаддас қадриятларимиз, тилимиз ва динимизни қайтадан тиклаб, ягона халқ, ягона миллат бўлиб, жаҳон ҳамжамиятида ўзимизга муносиб обрў-эътибор қозонишга эришдик”. [1]

Юртимизда мустақиллигимизнинг дастлабки кунларидан бошлаб олиб борилаётган сиёсий–иқтисодий, ижтимоий ва маънавий соҳалардаги ислохотлар, ўз навбатида, мустақил давлат сифатида жаҳонга юзланишига, шунингдек, ўтмиш аجدодларимиз бўлган улуғ алломаларимиз ва ота-боболаримиз томонидан яратилган бебаҳо маънавий, маданий меросимиз, миллий урф–одат ва анъаналаримизнинг қайта тикланиб, дунё халқлари орасида ўзлимизни сақлаб қолиш имконини берди. “Бу борада айниқса юртимизда миллатлараро ва динлараро тинчлик-тотувликни мустаҳкамлаш, маънавий ва ахлоқий тарбияни кучайтириш, тарихий илдизларимизга, миллий ўзлимизга қайтиш, аҳолининг сиёсий онги ва ҳуқуқий маданиятини оширишга доир аниқ мақсадга йўналтирилган ишларимиз муҳим аҳамият касб этганини таъкидлаш жоиз”. [2]

Мустақиллигимизнинг ўтган қисқагина даври мобайнида юртимиз фуқароларининг турмуш тарзи ўзгарди, уларнинг онги ва тафаккури янгиланиб, маънавий қиёфаси тубдан ўзгариб бормоқда. Шунингдек, тарих учун қисқа бир давр мобайнида жамиятимизнинг барча жабҳаларида мисли кўрилмаган даражада ўзгаришлар қилинди, қилинапти ва дастлабки ютуқларга эришилди. Жумладан, бугунги кунда, юртимизда амалга оширилаётган ижтимоий, иқтисодий, тарихий ва маънавий ўзгаришлар, халқимизнинг миллий-маънавий ва диний қадриятлари ва ўзлигини англашга бўлган қизиқиши, айниқса ёш авлоднинг, жумладан ўқувчи ёшларимизнинг ижтимоийлашувида, бўлажак фуқароларимизнинг онги ва тафаккурида миллий ва умуминсоний қадриятлар асосида ватанпарварлик ҳис-туйғуларини шакллантиришга бўлган эҳтиёж тобора кучайиб, кундан-кунга сезилиб бормоқда.

Ватанпарварлик дунё халқлари тарихининг барча давр ва босқичларида ҳам инсонларнинг энг қадимий ва асрлар давомида сайқал топган туйғуларидан бири бўлиб, ҳамма вақт конкрет-тарихий мазмунга, ўзига хосликка эга бўлиб келган. Бунинг оқибатида ватанпарварликнинг илмий ва умуминсоний жиҳатлари юзага келди. Ватанпарварлик ҳақида сўз юритишдан аввал Ватан тушунчасига изох

бериш мақсадга мувофиқдир. Ватан аслида арабча сўз бўлиб, она юрт маъносини англатади, шу маънода олиб қарайдиган бўлсак Ўзбекистон - Ўзбек халқининг ватани, саждагоҳи каби муқаддасдир, ватан оила остонасидан бошланади. Бугунги кунда ўқувчи ёшларимизга миллий-маънавий қадриятларимиз асосида ватанпарварлик ҳис-туйғусини, тарбиясини бериш муҳим аҳамият касб этади. Ўқувчи ёшларда ахлоқ ва яхши хулқ, ватанпарварлик бирданига пайдо бўлмайди. Хулқ ахлоқий меъзонлари кўҳна она замин билан, Ватан деб аталмиш мўжиза бир диёр билан, унинг жонли ва жонсиз моддий бойликлари, дунёси, ҳавоси, булоғи, дарёларига рухий ришталар билан боғланган. Ватан остонадан бошланади. Демак, Ватан оила остонасидан бошланади. Ватанпарварлик, миллий ғурур, миллий ўзликни англаш оилада шаклланиши лозим. Бурч нима? Боланинг ота-она олдидаги фарзандлик бурчи - , ота-онанинг фарзанд оиладаги бурчи ва вазифалари айнан оилада, дастурхон атрофида, оила аъзоларининг суҳбати, мунозараси вақтида шаклланишига эришиш зарур. Фарзандига оилада ватанпарварлик ҳиссини сингдира олган ота-она, унинг маънавий тафаккурини ривожига-ривож қўшишга ёрдам беради, замин яратади. “Вояга етган, меҳнатга лаёқатли фарзандлар ўз ота-оналари ҳақида ғамхўрлик қилишга мажбурдирлар.” [3] - “Ота-оналар ўз фарзандларини вояга етгунларига қадар боқиш ва тарбиялашга мажбурдирлар”. [4]

Ўқувчи ёшларни ватанпарварлик руҳида тарбия қилиш асносида, уларда она ватанига, юртига, диёрига, маҳалласига, оиласига, садоқат ва инсонийлик фазилятларининг ҳосил бўлиши , киндик қонлари тўкилган туғилиб ўсган жойларига ва она табиатга бўлган муҳаббат туйғуларининг шаклланиб бориши, ўтмиш аجدодларимиз, ота-боболаримиз, қолаверса ўзбек халқимиз дунёқарашининг, фалсафасининг ўзагини ташкил этади. Бугунги глобаллашув жараёнлари шиддат билан ўзгариб ва ривожланиб бораётган бир даврда ўқувчи ёшларни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш масаласи, мустақил давлатимиз сиёсатининг энг устувор йўналишларидан бирини ташкил этади.

Бугунги кунда, мустақил Ўзбекистонимиз дунё ҳамжамиятида кўп миллатли давлатлар қаторидан муносиб ўрин эгаллаган бўлиб, унда 130 дан ортиқ турли миллат ва элат вакилларидан иборат 35 миллиондан ортиқ аҳолимиз истиқомат қилмоқда.

Мустақиллик уларга ўз миллий урф-одатлари, анъаналари, қадриятлари ҳамда маданиятларини сақлаб қолиш ва ривожлантириш учун етарли шарт-шароитлар яратиб берди. Қайси миллат ва элатга мансублигидан қатъий назар, республикамиздаги барча фуқаролар, жумладан ўқувчи ёшлар ижтимоий ҳаётда фаол иштирок этиш имкониятига эга бўлдилар.

Бугунги кунда ўқувчи ёшларга миллий ва умуминсоний қадриятларни асраб-авайлаб эъзозлашни, сақлашни, уларни тобора уйғунлаштириб ҳаётга тадбиқ этишни англаш зарур. Умуминсоний қадриятлар миллий қадриятлардан мазмуни жиҳатидан чуқур ва кенг бўлиб, барча миллат ва элатларнинг мақсад ва интилишларининг яхлитлигини, умумийлигини ифодалайди. Миллий маданият ва анъаналарга, қадриятларга ҳурмат билан қараш - миллатнинг ўзига ҳурмат билан қарашнинг асосидир. Ўзбекистон миллий мустақилликка эришганидан сўнг фуқароларимизнинг шахсий ҳақ-ҳуқуқлари, эркинликлари ва қадриятларини муҳофаза қилиш масаласида жуда кўп ишлар амалга оширилди. Халқимизнинг яхши анъаналари, удумлари, меҳнатсеварлик, ҳалоллик, меҳмондўстлик, яхши кўшничилик, катталарга ҳурмат, кичикларга иззат, фарзандлар ва ота, оналар ўртасидаги ўзаро меҳр-муҳаббат, аёлларга ва оналаримизга бўлган садоқатлилик сингари ажойиб инсоний қадриятлари тикланди ва тикланаётир.

Инсон ҳуқуқлари ва демократия каби жаҳоншумул ҳодисаларга доир тушунчаларимиз миллий давлат манфаатларига, халқимизнинг ўзига хослиги, анъаналарига мувофиқлик, республикамиз суверенитетини чуқур ҳурмат қилишдир. Жамиятимизда инсон ҳуқуқлари фақат қонунлар билан эмас, балки халқнинг миллий-маънавий қадриятлари асосида ўз-ўзини англаши, унинг эзгулик соҳасидаги ахлоқий тажрибаси, меҳмондўстлиги билан ҳам мустаҳкамланади. Ўзбекистонда бутун шарқ цивилизациясига хос бўлган оилани барча чоралар билан қўллаб-қувватлаш энг муҳим инсоний қадриятлардан бири бўлиб келган ва шундай бўлиб қолмоқда. “Оила жамиятнинг асосий бўғинидир ҳамда жамият ва давлат муҳофазасида бўлиш ҳуқуқига эга. Никоҳ томонларнинг ихтиёрий розилиги ва тенг ҳуқуқлилигига асосланади” [5] Умуминсоний инсон ҳуқуқларини тўлиқ қабул қилиш миллий маданиятимизни ва ёш давлатимизни ҳар жиҳатдан бойитади. Инсоннинг энг асосий ҳуқуқи унинг тинч яшашга бўлган муқаддас ҳуқуқидир. “Яшаш ҳуқуқи ҳар бир инсоннинг узвий ҳуқуқидир. Инсон ҳаётига суиқасд қилиш энг оғир жиноятдир”. [6] Давлат ва жамиятнинг асосий бурчи бу ҳуқуққа барча имкони бор воситалар билан кафолат беришдир. Инсонни олий қадрият деб атадик. Бу қадрият ҳукуматимиз томонидан эъзозланиб келинаётганлиги қуйидаги мисолда ҳам яққол ўз ифодасини топган.

Жаҳонда энг ривожланган давлатлардан бири Америка Қўшма Штатлари мактабларидаги йиллик ўқув учун тўланадиган маблағ миқдори 3-4 минг доллардан 12—13 минг долларгача етади. Айрим, хусусан, Гарвард ёки Стенфорд каби мактабларда ўқиш учун ўқувчи йилига 25-30 минг доллар

тўлаётган бир пайтда мустақилликнинг ўттиз иккинчи баҳорини қаршилаган Ўзбекистонда олий кадрият ҳисобланмиш инсон бепул билим олиш имконига эга. Минг йиллар мобайнида шаклланган маънавий ва миллий кадриятлар ҳозирги даврда яратилган маънавий бойликлар билан қўшилиб, танланган мустақил тараққиёт йўлимизни тезлатади, халқимизда ғоявий ва маънавий покликни таъминлашга кўмаклашади. Бундай кадриятларни ўрганиш, ўқувчи ёшларимизнинг ижтимоийлашувида, ўзлигини англашда, халқимизнинг тарихий хотирасини тиклашда, миллат қадр қимматини жамият ҳаётида ҳис қилишда муҳим аҳамият касб этади.

Инсонпарварлик билан суғорилган ўзбек миллий кадриятлари ўзининг чуқур тарихий илдизларига эга. Узоқ, тарих давомида ўзбекларнинг турмуш тарзи, меҳнат фаолияти, ўзаро муносабатлари, ҳамкорлик, ҳамдардлик, вафодорлик, бир-бирига суяниш, яхши кўшничилик, болажонлик, ота-онанинг болага, боланинг ота-онага ҳурмат, садоқати эъзозланиб келинган. Буларнинг қарор топишида албатта, ислом динининг асоси Қуръони карим ва ҳадису шарифларда илгари сурилган қарашлар, фикрлар ҳам кенг ўрин тутди. Шу сабабли ҳам ўзбек халқининг миллий маънавияти, маънавий кадриятларининг қайси томонига назар ташламайлик, уларнинг замирида чуқур ижтимоий, ахлоқий аҳамият касб этадиган инсонпарварлик, миллатпарварлик ғоялари ётганлигини кўрамиз. Шу нарсанинг ўзи ҳам ўқувчи ёшларимизни ижтимоийлашувида бўлажак фуқароларимини ватанпарварлик руҳида тарбиялашда тезроқ кадриятларимизни тиклашни талаб этаётганлигига исботдир.

Маълумки, Шарқ фалсафаси Қул Ҳожа Аҳмад Яссавий, Ҳожа Баҳовуддин Нақшбанд, Имом ал-Бухорий, Имом ат-Термизий, имом Мотуридий, Амир Темур, Мирзо Улуғбек, Али-Қушчи, Алишер Навоий, Заҳириддин Муҳаммад Бобур мирзо каби улуғ алломаларнинг ҳикматларини ўзида мужассам этган. Фаробий, ал-Фарғоний, Бурҳониддин Марғиноний, ал-Хоразмий, Абу Али Ибн Сино, Берунийларнинг ижоди оламга машҳур. Аҳмад Югнакий, Пахлавон Маҳмуд, Муқимий, Фурқат, Завқий, Нодира, Аҳмад Дониш, Садриддин Айний ва бошқаларнинг мерослари таълим-тарбия борасида алоҳида ўрин эгаллайди. Шу сабабли юқоридаги улуғ аждодларимизнинг илмий ижодий фаолияти ва маънавий меросини ўрганиш ва чуқур билиш бугунги кунда ўқувчи ёшларимизнинг маънавиятини мустаҳкамлашга, мустақил фикр юритишига, ўзига бўлган ишончини кучайтиришга хизмат қилади. Қадимдан Турон заминидан шахс умуминсоний ва миллий кадриятлар асосида тарбияланган. Инсоннинг тарбиясида мардлик ва жасурликка, оқиллик ва билимдонликка

аҳамият берилиб, ёшларнинг инсоний фазилатларни эгаллаб, касб ҳунарли бўлишига эътибор билан қарашган.

Шу боис ҳам бутун дунёни қомусий илмлари билан лол қолдирган Абу Райҳон Беруний, Ибн Сино, Маҳмуд Қошғарий, Ал-Хоразмий, Аҳмад Юғнакий, Форобий, Аҳмад Яссавий, Имом Бухорий, имом Термизий каби алломалар, бетакрор асарлари билан жаҳон ҳазинасига ҳисса қўшган Умар Хайём, Алишер Навоий, Абдурахмон Жомий ва Заҳириддин Муҳаммад Бобур каби мутафаккирлар, дунёда энг катта ва адолатли давлат барпо этган буюк соҳибқирон Амир Темур етишиб чиққан, замон дунё аҳлини ўзига қорлайётган Самарқанд, Бухоро, Хива обидалари қурилган. Булардан шуни англаш мумкинки, аждодларимизнинг маънавияти қадимдан жуда юксак бўлган. Лекин собиқ қизил империя маънавий илдизларимиз ривожини тўхтатди, манқуртлик сиёсатини онгимизга зўрлаб сингдирди. Оқибатда мутеълик, дилозорликни, ғирромликни, ўғирлигу хиёнатни ор деб биладиган, Ватанни, халқни ва инсонийликни устивор деб билувчи миллат фарзандлари эканлигимизни унута бордик. Миллат сифатида ўзликни унута бориб, миллий қадриятларимиз негизи бўлган урф-одат, анъана ва удумларимиз, миллий руҳиятимизни акс эттирувчи инсонпарварлик, маърифатпарварлик, диёнат, иймон, инсоф, ғурур, ҳаё, ибодат, андиша каби ахлоқий қарашларимиз турмуш тарзимиздан бегоналашди. Жамият ва шахс ўртасидаги муносабатларда адолатсизлик юзага келди, Атеизм(динсизлик, даҳрийликни тарғиб қилган сиёсий оқим) маданият ва маънавиятни ажратиб ташлади. Маънавиятимиз ғаразли иллатлар билан қоришиб кетди.

Ватан меҳрини, ватан сеҳрини, унинг мўътабарлигию улуғворлигини сўз билан ифодалаш қийин. Ҳар бир баркамол ҳазрати инсон ватан камолоти ва истиқболи, эл-юртининг озодлиги ва мустақиллиги учун ҳамма нарсани, ҳатто ширин жонини ҳам аямайди. Бу ҳақда мавлоно Фузулийнинг, менинг битта ҳаётим бор, бордию мингта ҳаётга эга бўлган тақдиримда ҳам ҳаммасини ватан учун сарфлаган бўлур эдим, деб айтган сўзлари ўтган замонда ҳам бугунги янгиланаётган ва Учунчи Ренессанс арафасида турган Ўзбекистон халқи, бўлажак фуқароларимиз бўлган ўқувчи ёшларимиз ва ҳар биримиз учун бебаҳо ўғитдир.

Инсон учун на давлат ва салтанат, на тожу тахт, ҳеч бир нарса Ватанга, эл-юрт меҳрига тенг келолмайди. Ватандан жудалик - инсон учун катта бахтсизликдир. Инсон истаган жойда бир парча нонга қорнини тўйғазиши мумкин, лекин Ватаннинг ўрнини ҳеч нарса босолмайди. Ватанда яшаш ҳақиқий бахтдир. Мустақиллик туфайли биз ўзимизнинг ҳақиқий ватанимизни

топдик Бу мустақилликнинг бизга берган энг олий неъматидир. Ватани мустақил халқнинг ўзи ҳам мустақил бўлади. Юрти озод ва эркин одамнинг эрки ўз қўлида бўлади. Ана шундай буюк инсоний фазилатлар фақат тинч, барқарор, мустақил юртда шаклланиши мумкин. Бунинг учун ҳар бир ўқувчи ёшни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш бугунги куннинг энг асосий вазифалардан бири ҳисобланади.

Шундай экан биз танлаган “Ўқувчи ёшларни ижтимоийлашувида бўлажак фуқароларни ватанпарварлик ҳисларини тарбиялаш механизмларини такомиллаштиришнинг илмий назарий асослари” мавзуси бугунги куннинг энг долзарб мавзуларидан бири ҳисобланади.

Муаммони ҳал қилиш йўллари: Ўз даврида Ўзбекистон Республикасининг биринчи Президенти Ислон Каримов айтганларидек: “Тарбия-инсонга она сути, ота намунаси, аждодлар ўғити билан сингади, Инсон ҳаёт тажрибаси, билиши, одоб-ахлоқи, ҳатти-ҳаракати билан ўзининг руҳий оламини бойитиб боради”. [7] Шундай экан тарих Ўзбек халқининг бугунги Учунчи Ренессанс бошланиши остонасида турган бўлажак фуқаролари саналган ўқувчи ва талаба ёшлари зиммасига ғоят улкан вазифани юкламоқда.

Бу Ватанзимиз мустақиллигини ва куч-қудратини мустаҳкамлаш, унинг довуғини олам узра ёйиш, шуҳратига шуҳрат қўшиш ҳамда тенглар ичра тенг бўлишдир. Бунда эса Ватан, Президентимиз айтганидек бўлажак фуқаролар саналган ўқувчи ёшларимиз ва фидойи ватанпарварларга таянади. Ҳар биримиз ўзимизнинг яратувчилик, бунёдкорлик фаолиятимиз, ҳалол меҳнатимиз билан ўзимиздан кейинги авлодларга озод ва обод ватанни қолдиришимиз келгуси авлодлар, насл-насабларимиз олдидаги бурчимиздир.

Миллий мустақиллик - ҳалқимизда, айниқса ўсиб келаётган ёш баркамол авлодимизда ватанпарварлик туйғуларининг тикланишида муҳим аҳамият касб этади. Аввало, бугунги ўзбек ватанпарварлиги, ўтмиш аждодларимиз бўлмиш ота - боболаримиз томонидан яратиб кетилган улкан бунёдкорлик ва яратувчанлик ишининг бевосита давомидир. Саодатли, бахтли, келажаги буюк ҳамда янгиланиш йўлидан оғишмай бардавом қадам ташлаётган янги Ўзбекистонга ҳозир ҳар дақиқикада улуш қўшмоқ, ватанга муҳаббат, ватанпарварликнинг асл кўринишидир. Ватанга муносиб фарзанд бўлиш, унинг ери, суви, эли билан чамбарчас боғлиқ эканлигимизни теран англаш, уни ардоқлаш ҳам ватанпарварликнинг бир кўриниши, киррасидир.

Шунга кўра, “Ўқувчи ёшларни ижтимоийлашувида бўлажак фуқароларни ватанпарварлик ҳисларини тарбиялаш механизмларини такомиллаштиришнинг

илмий назарий асослари” мавзуси орқали, ўқувчи ёшларни тарбиялаш бугунги куннинг энг долзарб муаммоларидан бири бўлиб турибди ва шундай бўлиб қолади. Бу муаммони чуқур таҳлил қилиб уни назарий умумлаштириш ундан муайян илмий хулосалар чиқариб, амалиётда қўллаш бўйича тавсиялар белгилаш бугунги янгиланаётган Ўзбекистон ўқувчи ёшларини ватанпарварлик руҳида тарбиялашдаги мавжуд камчиликларни бартараф этиш умуммиллий ва умумдавлат аҳамиятига молик вазифалардан бири ҳисобланади.

Таклиф ва тавсиялар: Ана шундан келиб чиққан ҳолда биз “Ўқувчи ёшларни ижтимоийлашувида бўлажак фуқароларни ватанпарварлик ҳисларини тарбиялаш механизмларини такомиллаштиришнинг илмий назарий асослари” мавзуси орқали, уларни тарбиялаш муаммосини илмий-педагогик нуқтаи назардан ўрганиш зарурияти мавзунинг долзарблигини белгилайди.

Ўз даврида Ўзбекистон Республикасининг биринчи Президенти Ислон Абдуғаниевич Каримов жумладан шундай деган эди: “Биз халқимизнинг дунёда ҳеч кимдан кам бўлмаслиги, фарзандларимизнинг биздан кўра кучли, билимли, доно ва албатта бахтли бўлиб яшаши учун бор кучимиз ва имкониятларимизни сафарбар этаётган эканмиз, бу борада маънавий тарбия масаласи, ҳеч шубҳасиз, беқиёс аҳамият касб этади. Агар биз бу масалада хушёрлик ва сезгирлигимизни, қатъият ва масъулиятимизни йўқотсак, бу ўта муҳим ишни ўз ҳолига, ўзи бўларчилиқка ташлаб қўядиган бўлсак, муқаддас қадриятларимизга йўғрилган ва улардан озикланган маънавиятимиздан, тарихий хотирамиздан айрилиб, охиروқибатда ўзимиз интилган умумбашарий тараққиёт йўлидан четга чиқиб қолишимиз мумкин” [8]

“Биз жамиятимиз тараққиётини фақатгина иқтисодий, ижтимоий фарованлик билангина эмас, халқимизнинг маънавий баркамоллиги, демократик ва инсонларварлик тамойилларини кишилар онгида нечоғлик чуқур илдиз отиши билан баҳолаймиз” [9]

Шу боисдан ҳам мустақиллигимизнинг дастлабки кунлариданоқ давлатимизнинг биринчи раҳбари маънавият ва маърифатга доимо катта эътибор қаратиб келган эди. Мана шу олиб борилган оқилона сиёсат туфайли халқимиз ўзлигини таниб, ҳукуратимиз ўқувчи ёшларимизни ватанпарварлик руҳида тарбиялар экан энг аввало маънавиятини юксак ҳолатда шакиллантириши билан бирга, тарбияни янги поғонага кўтаришга ҳаракат қилмоқда. Бугунги кунда Ўзбекистон Республикасининг Президенти Шавкат Миромонович Мирзиёевнинг маънавият таълим тарбия ва ватанпарварлик ҳақида айтган гаплари юқоридаги биринчи президентимиз айтган гапларига ҳамоҳанглиги ва ҳамдавомлилиги билан ўз тасдиғини топмоқда “Ҳеч қачон

унутмаслигимиз керак: маънавият – бу, аввало, инсонлар ўртасидаги ўзаро ишонч, ҳурмат ва эътибор, халқ ва давлат келажагини биргаликда қуриш йўлидаги эзгу интилишлар, ибратли фазилятлардир. Бир сўз билан айтганда, маънавият – жамиятдаги барча сиёсий – ижтимоий муносабатларнинг мазмуни ва сифатини белгилайдиган пойдевордир. Бу пойдевор қанча мустаҳкам бўлса, халқ ҳам, давлат ҳам шунча кучли бўлади” [10] Глобаллашув жараёнлари тезлашган бугунги шиддатли, ўта мураккаб замон шуни кўрсатмоқдаки, бу борада фақат таълим – тарбия тизимининг ўзи мавжуд маънавий таҳдидларга қарши туrolмайди. Бу масалага бутун жамиятнинг куч ва имкониятларини сафарбар этмас эканмиз, кутилган натижага эришаолмаймиз. Чунки бугунги кунда болаларимизни ота-она, боғча, мактаб ёки институт эмас, аксарият ҳолларда кўлидаги телефон “тарбияламоқда”. Афсуски, ана шу кичкинагина телефон энди оддий алоқа воситаси эмас, кўпинча ёт мафқурани тарғиб этадиган катта қуролга, зўравонлик, ёвузлик “вирус”ни тарқатадиган манбага айланмоқда, десак, айни ҳақиқатни айтган бўламиз. “Миллий маънавиятимизга мутлақо бегона бўлган зарарли ғоялар, тушунча ва қарашлар чегарани бузмасдан, билдирмасдан, таъбир жоиз бўлса, “чақирилмаган меҳмон” бўлиб хонадонимизга, жамиятимизга, энг ёмони, мурғак болаларимизнинг покиза қалби ва юрагига кириб келмоқда”. [11]

Буларнинг барчаси биз учун огоҳлик қўнғироғи бўлиб янграши зарур.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси: Мамлакатимизда ўқувчи ёшларни ижтимоийлашувида бўлажак фуқароларни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш механизмлари, унинг педагогик негизлари Республикаимиз олимлари Д.Х.Зияева, В.Череванский, А. Муҳаммаджонов, М.Очилов, М.Иномова, Ҳ. Омонов, М.Мирҳосилов, П.Қ.Қодиров. Э.Ғозиев, Б.П.Шоумаров, Ю.Маҳмудов, Х.Ж.Худойқулов ва А.К.Мунаваровлар томонидан олиб борилган илмий ижодий ишларида ўз ифодасини топган.

Бундан ташқари мустақиллик ғояларидан илҳомланган етук олимлардан Ахроров С. Ю., Ахмедов.С.М., Жанайдаров Ш., Қолқонов Э.Т., Қурбонов Р.Ю., Воҳидова М.Т., Эргашева Г.М., Темирова У.С., Киямов Н.С., Юсупов И., Каримбеков С. А., Фролов Б. А., Айтанов Т., Бозоров О., Сочин С. А., Бейсембаева А.А.,Султанов Е.С. сингари олимларнинг илмий тадқиқот ишларида ўқувчи ёшларни ватанпарварлик руҳида тарбиялашда маънавий-тарихий меросдан фойдаланишда ҳам ўз аксини топган ва тадқиқот ишининг асосий негизи ҳисобланади.

Бу борада С. Ю. Ахроровнинг “Ҳарбий хизматчилар шахсида девиант хулқ намоён бўлишининг ижтимоий хусусиятлари” номли;

У.С. Темированинг “Ҳарбий хизматчи хотин-қизларни касбий фаолияти самарадорлигини оширишнинг тарбиявий омиллари” номли ;

Г.М.Эргашеванинг “Тарбиявий ишларни такомиллаштиришда замонавий педагогик технологиялардан фойдаланиш (ҳарбий билим юртлари мисолида)” номли;

Р.Ю.Қурбановнинг “Ёшларни ҳарбий ватанпарварлик руҳида тарбиялашда миллий ғоянинг ўрни” номли;

Э.Т.Қалқоновнинг “Ватанпарварлик шаклланиши ва амал қилишининг боғлиқлик қонунлари” номли: номзодлик диссертацияларида, ёшларни ватанпарварлик руҳида тарбиялашда маънавий меросдан фойдаланишга оид хулқ-атворни бошқарувчи ва аниқ шароитларга мослаштирувчи вазифаларни бажариши илмий асослаб беришга ҳаракат қилинади.

Р.Маматқулова “Миллий маънавий мерос асосида университетлар талабаларида хулқ-одоб фазилатларни тарбиялаш” номли тадқиқот ишда ўқувчиларни маънавий мерос орқали тарбиялашга тўхталиб ўтган.

Олима М.А.Атаджанова ўз илмий ишини “Оилада ўсмир-ёшларни ватанпарварлик руҳида тарбиялашда миллий кадриятлардан фойдаланишнинг педагогик асослари” деб номланган тадқиқот ишида оиладаги муаммоларни миллий кадриятлар билан боғлайди.

Шунингдек Б.М.Умаров, Р.С.Самаров А.Ш.Жумаев ва Б.Н.Зухуров илмий тадқиқот ишларида ҳам ёшлар шахсини шаклланишда, уларнинг ижтимоийлашувида ўқувчи ёшларни ватанпарварлик руҳида тарбиялашга оид миллий тарбия жараёнларини ташкил этиш усулларига алоҳида эътибор берилган.

Бугунги биз танлаган “Ўқувчи ёшларни ижтимоийлашувида бўлажак фуқароларни ватанпарварлик ҳисларини тарбиялаш механизмларини такомиллаштиришнинг илмий назарий асослари” мавзуси ҳали етарлича ўқувчи ёшларнинг ёшига мос ҳолда тўла таҳлил этилмаган ва бу жиҳатдан мавзу етарлича ўрганилмаган деб ҳисоблаймиз ва мавзунини маҳаллий шарт-шароитларни ҳисобга олган ҳолда тадқиқот ишлари амалга оширилган.

Бугунги кунда ўқувчи ёшларни ватанпарварлик руҳида тарбиялашда миллий, маънавий-тарихий меросдан фойдаланишнинг сезиларли даражада мустақилик шароитига, миллий маънавиятга хос бўлган томонга ўзгариши анча сезилмоқда. Бунда ўқувчи ёшларни ватанпарварлик руҳида тарбиялашда миллий, маънавий -тарихий меросдан фойдаланиш, жамиятда ақлан етук, маънан ахлоқий пок ва жисмоний етук бўлишдан барча кишилар манфаатдор. Бундай авлод, энг аввало, маънавий ахлоқий жиҳатдан соғлом, тинч-барқарор

фукаролик жамиятида ва мустаҳкам ва соғлом оилаларда шаклланади. Ҳар қандай жамиятда ҳам иқтисодий, ижтимоий ва маънавий жиҳатдан ривожланган давлатнинг барпо этилиши ўз ўқувчи ёшларнинг билимли ва онгли бўлишларига, уларни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш мезонлари қандай эканлигига боғлиқ.

Таниқли ўзбек педагоги Абдулло Авлонийнинг ўз даврида “Тарбия биз учун ё ҳаёт - ё мамот, ё нажот – ё ҳолокат, ё саодат - ё фалокат масаласидир”. [12] - деб айтиб ўтган сўзлари бугунги кунда ҳам нақадар катта маъно ва мазмунга эга эканлигини давр ва шароитнинг ўзи кўрсатиб турганлигини ҳеч ким инкор эта олмаса керак.

Ватанпарварликни мадҳ этиш ва энг олий туйғу сифатида қарашда бир қатор ривожланган давлатларнинг ўтмиш мутафаккирлари ҳам ўзларининг фикрларини билдирганлар ва унга содиқ қолганлар.

Гегель (немис файласуфи). Маърифатли халқларнинг ҳақиқий жасорати Ватан йўлида қурбон бўлишга ҳозир эканликларида акс этади.

Байрон (инглиз шоири). Кимки ўз юртини севмаса, у ҳеч нимани сева олмайди.

Белинский (рус танқидчиси). Кимки ўз Ватанига дахлдор бўлмаса, у инсониятга ҳам дахлдор эмас.

Гюго (француз адиби). Ўз ватанига доғ тушириш - уни сотиш деган сўз.

Махатма Ганди (Ҳинд ватанпарвари). Агар биз бутун дунёда тинчлик ўрнатишни истасак ишни болалар тарбиясидан бошлашимиз керак.

Абдурауф Фитрат (ўзбек жадидчиларидан бири). Фарзандларимизни яхши хулқ эгалари қилиб тарбиялашимиз учун, аввало, миллат оналари тарбия ва илм олишлари лозим.

Шавкат Мирзиёев Ўзбекистон Республикаси Президенти. “Дунёга бухорийлар, берунийлар, термизийлар, мотуридийлар, хоразмийлардек буюк аллома ва азиз – авлиёларни берган жонажон Ватанимиз ўқувчи ёшлари улўғ аждодларига муносиб бўлиб улғайиши учун барча шарт – шароитларни яратиб беришимиз зарур”. [13]

Ватан туйғуси бўлган инсондагина ватанпарварлик жўш уради. Ўзбекистон Республикасининг биринчи Президенти Ислон Каримов айтганидек: “Ватанга муҳаббат ҳисси одамнинг қалбида табиий равишда туғилади. Яъни, инсон ўзлигини англагани, насл-насабини билгани сари юрагида Ватанга муҳаббат туйғуси илдиз отиб, юксала боради. Бу илдиз қанчалик чуқур бўлса, туғилиб ўсган юртга муҳаббат ва садоқат ҳам шу қадар чексиз бўлади”. [14]

Кутилаётган ижтимоий самара(натижа): “Ўқувчи ёшларни ижтимоийлашувида бўлажак фуқароларни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш механизмларини такомиллаштиришнинг илмий назарий асослари” мавзуси негизида ёш авлодни миллий мустақиллик руҳида тарбиялаш ғояси ётади. “Биз барпо этаётган янги Ўзбекистоннинг миллий мустақиллик ғояси ватанпарварлик, инсонпарварлик, эзгулик ва бунёдкорлик ғояси бўлади”

Ўқувчи ёшларни мустақиллик руҳида тарбиялаш миллий ғурур, миллий ифтихор, миллий онг ва ўз-ўзини англаш, ватанларварлик туйғуларини шакллантиришни тақозо этади. Ҳеч кимга сир эмаски ўзбек халқи азал – азалдан ғурури баланд халқ саналиб келинган. Ҳақиқатдан ҳам биз – ғурури баланд халқмиз. Бу эса, ҳеч бир шак- шубҳасиз, халқимизнинг катта бойлиги саналади. Ўтмиш аждодларимиз асрлар давомида асраб – авайлаб келган бу бойликни бугунги кунда биз ҳам асраб авайлашимиз керак. Аксинча уни йўқотиб қўйсақ, келгуси авлодларимиз бизларни асло кечирмайди. Миллий қадрият саналган – ғурурни, бу инсоний фазилатни халқимизни, миллатимизни бирлаштирадиган энг кучли тамойилга айлантиришимиз кераклигини бугун даврнинг ўзи талаб қилмоқда. Негаки, ғурури баланд халқнинг қадр – қиммати ҳам баланд, маънавияти, иродаси кучли бўлади.

Бундай халқ билан, бундай халқнинг ёшлари билан ҳар қандай буюк мақсадларга эришиш мумкин. Тарихга мурожаат қиладиган бўлсак айнан ана шундай фазилатларимизга таяниб, биз бошқаларга эргашувчи эмас, аксинча доимо эргаштирувчи халқ бўлиб келганмиз. Билим, маърифат, маданият ва маънавият билан бошқаларга ўрнак бўлганмиз. Бу бизнинг халқимизнинг қон – қонига сингиб, зоту зурриётимизга сингиб кетган, миллий қадриятимизга айланган инсоний фазилатдир. Шундай экан, чет элники деб нима ялтироқ бўлиб кўринса, ўшанинг орқасидан чопиш, хорижники экан, деб унга қуллиқ қилиш, бошқаларга кўр – кўрона эргашиш бизнинг халқимизга, бизнинг ёшларимизга мутлақо ярашмайди. Айниқса, маънавият соҳасида. Афсуски, кейинги пайтларда бу борада четнинг таъсири, таъбир жоиз бўлса, “импорт”нинг ҳажми ошиб кетмоқда. “Хўрозқанд” чет элники деса ётиб олиб ялайдиганлар ҳам халқимиз орасида, айниқса ёшларимиз орасида афсуски топилади. “Дарахтнинг бўшини курт ейди”, [15] доим деган халқ мақоли бежиз айтилмаган. Афсуски, кейинги пайтларда маънавий ҳаётимизда, айниқса ёшларимиз маънавий ҳаётида бўшашиш, бўшлиқ ҳолатлари сезилиб қолмоқда. Маънавий иммунитетни заиф бўлган баъзи ўқувчи ёшларимиз юриш – туришида ҳам, муомила муносабатда ҳам бошқаларга кўр – кўрона эргашиш ҳолатлари сезилиб қолмоқда. Миллий ўзликимизни ва миллий

ғуруримизни, буюк аждодларимизни танимаслик, илм ва ироданинг етарли эмаслиги бунга сабаб бўлмоқда, десак асло муболаға бўлмайди. Ўқувчи ёшларда миллий ғурурни пайдо қилиш учун, биринчи навбатда, уларда инсоний ғурур мавжуд бўлиши шарт. Инсоний ғурури бўлган ҳар қандай ўқувчи ёшни, ўз ривожланиш тараққиёт пиллапоясининг биринчи поғонасида деб тасаввур қилиш мумкин.

Хулоса қилиб шуни айтишимиз мумкинки: Ўзида инсоний ғурурни пайдо қилиш ва ривожлантиришни мақсад қилиб олган инсон, авваламбор, Тангри таоло инъом этган ақлни ишлатиб, ахир мен инсонман, мен фикр юрита олиш ҳамда мустақил равишда бир ишни бажара олиш қобилиятига эгаман. Шу нуқтаи назардан келиб чиқганда, мен ҳамма жонзотлардан анча юқори тураман, шу билан биргаликда, ўзимга ўхшаганлардан ҳам, ҳеч қандай кам жойим йўқ, профессор ҳам, министр ҳам, ҳоким ҳам менга ўхшаган одам, фақат менда интилиш ва шижоат етмай турган бўлса керак деган ўйларни хаёлидан ўтказиши,

Оллоҳга, ўзини таффақур эгаси қилиб яратгани учун, шукроналар айтиб, ўзида инсоний ғурурни шакллантириш ҳаракатини бошлаб юбориши керак. Бу ўй-фикрларни фақат хаёлидан ўтказибгина қўймай, балки уларни амалда ҳам синаб кўриши шарт. Жумладан, мустақил равишда бирор ишни бажариш ёки ўз олдида бир муаммони қўйиб туриб, унинг ечими, йўл-йўриқларини мустақил равишда тузиб чиқиб, уларни амалга ошириш ва хоказо. Инсоний ғурур ҳар бир ўқувчида ёшлигидан шакллана бошлайди. Фақат уни сўндирмаслик керак. Кўпчилик ота-она, ўз фарзандини ҳали ёш деб ўйлаб, унга мустақил равишда бир ишни амалга оширишига рухсат бермайди. Бу ўта нотўғри. Аслида болаларни 3, 4, 5 ёшлигидан бошлаб бир ишни мустақил бажаришига ўргатиш лозим.

Ўтмишимизда, аниқроғи собиқ советлар империяси даврида миллий ғурури кучли бўлган инсонларнинг барчасига миллатчи сифатида муносабатда бўлинганлиги ҳеч кимга сир эмас. Ҳаттоки миллий ғурури жўшиб, миллий мустақилликка интилганлар қатағон қилиниб, баъзиларининг эса қатл этилгани бугун барчамизга аён ҳақиқатдир. Бу масала тўғрисида иккиланмасдан, қатъий қилиб айтишимиз мумкинки, миллий ғурур бебаҳо фазилят, ижобий ижтимоий сифат бўлиб, у инсонни ижтимоий фаолликка ундовчи асосий омиллардан биридир. Миллий ғурури бор одам, миллатини чин дилдан севиб, унинг равнақи йўлида фидокорона меҳнат қилади. Ватанининг миллий қаҳрамонлари, олиму фозилларини яхши билгани ҳолда, уларга эргашиб, ўзини уларга тенглаштиришга астойдил интилади. Тенглаштириш оғизда эмас, унинг кундалик ҳаракатида ифодаланади. Шу билан у шу миллатнинг ҳақиқий вакили эканини намоён қилади.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Халк сўзи.газетаси, Тошкент -2000 йил. -1 сентябрь.
2. Каримов И.А. Ўзбекистоннинг 16 йиллик мустақил тараққиёт йўли.-Т.,2007. –Б.28.
3. Ўзбекистон Кеспубликаси Конституцияси., 64- модда, Тошкент “Ўзбекистон”, 2014 йил 21-бет
4. Ўзбекистон Кеспубликаси Конституцияси., 66-модда, Тошкент “Ўзбекистон”. 2014 йил 22-бет
5. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. 63-модда.Тошкент.,“Ўзбекистон” 2014 йил, 21-бет
6. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси 24-модда, Тошкент “Ўзбекистон”, 2014 йил, 10-бет
7. Каримов И.А. “Истиқлол ва маънавият”. Тошкент, Ўзбекистон , 1994 йил, 9 –бет.
8. Каримов И.А. “Юксак маънавият – енгилмас куч”. Тошкент, Ўзбекистон , 2008 йил.
9. Каримов И.А. “Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан қураимиз”. Тошкент, Ўзбекистон , 1999 йил,
10. Инсонпарварлик, эзгулик ва бунёдкорлик – миллий ғоямизнинг пойдеворидир.”Тасвир2 нашриёт уйи Тошкент -2021, 13 бет.
11. Инсонпарварлик, эзгулик ва бунёдкорлик – миллий ғоямизнинг пойдеворидир.”Тасвир2 нашриёт уйи Тошкент -2021, 9 бет.
12. А.Авлоний. Туркий Гулистон ёхуд ахлоқ. – Тошкент,Ўқитувчи; 1992, 14 – бет.
13. Президент Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга ва Ўзбекистон халқига мурожаатномаси. Тошкент. 2020 йил 29 декабр
14. Каримов И.А. Оллоҳ қалбимизда юрагимизда. Каримов И.А. Биз келажагимизни Ўз қўлимиз билан қураимиз. Т. Ўзбекистон, 1999, 7-жилд. Б. 350.
15. Ўзбек халқ мақоллари.